

EKONOMICKÝ RŮST A NOVÁ EKONOMIKA

ECONOMIC GROWTH AND NEW ECONOMY

Vladimír Jeníček

Souhrn:

Technologické změny přinášejí ekonomický růst. Nyní se nacházíme na počátku nové fáze globálního ekonomického vývoje, nazývaného nová ekonomika. Nositeli jsou zvláště informační technologie, biotechnologie, materiálové, energetické a kosmické technologie. Proces se odehrává v podmínkách působení významných integračních činitelů: nové technologie, vysoká konkurenceschopnost (která se stává nezbytností), nová ekonomická kultura ve sféře vlády, domácností i podnikání.

Summary:

The economic growth is influenced by technological changes. We are at the beginning of the new wave of global economical development, called new economy. The bearers of it are especially information technologies, biotechnology, material, energetical and cosmic technologies. There is the influence of important integrant factors as new technologies, high capability of competition (which becomes necessary), new economical culture in the sphere of government, households and enterprise.

Klíčová slova:

Nová ekonomika, ekonomický růst, světová ekonomika, technologické změny

Key words:

New Economy, Economic Growth, World Economy, Technological Changes

Úvod

V literatuře pojednávající o teoriích o ekonomickém rozvoji jsou zjevné odlišnosti nejen mezi charakteristikami v podstatě statickými, ale i mezi charakteristikami dynamickými (ekonomický růst, ekonomický rozvoj). Mnozí autoři je formulují značně široce a nazývají je přitom úzce růstem či ekonomickým růstem, jiní postupují opačně. Vyskytuje se i rozdíl mezi teoriemi růstu, pojednávajícími o RTE, a teoriemi rozvoje, zabývajícími se rozvojovými ekonomikami.

Za nejužší kategorii je možno pokládat **ekonomický růst**. Lze jej definovat jako růst HDP či jiného vhodného agregátu a jeho komponentů. Výzkum ekonomického růstu se tudíž soustřeďuje na působení faktorů a podmínek ovlivňujících růst HDP a jeho součástí. Ekonomický růst se měří převážně tempem růstu HDP či obdobného agregátu celkem.

Důležitým faktorem ovlivňujícím ekonomický růst je populační růst. Čím je vyšší tempo růstu obyvatel, tím je nižší tempo růstu HDP na obyvatele. Mezi další hlavní činitele ekonomického růstu se počítají akumulace kapitálu, technický pokrok, ekonomický rozměr, míra specializace a organizace výroby, přírodní zdroje.

Ve výše uvedeném úzkém pojetí ekonomický růst nezahrnuje změny v sociálně ekonomických ani mnohých technickoekonomických parametrech. Tyto parametry jsou však pro vývoj společnosti mimořádně důležité a proto tvoří součást obsahu širší kategorie – **ekonomický rozvoj**. Nejjednodušší definicí ekonomického rozvoje je ekonomický růst a strukturální změny. Pod strukturálními změnami se rozumí výše uvedené technicko-ekonomické a sociálně ekonomické změny. Jde o změny vlastnických vztahů, rozdělování, zaměstnanosti, životní úrovně apod. Jde však také o změny hospodářské politiky, z nichž mnohé mají technickoekonomický charakter a ovlivňují jak vývoj výroby zboží a služeb, tak jejich rozdělování (např. změna úrokové míry, daňových předpisů, devalvace aj.).

Ani širší koncepce ekonomického rozvoje nezahrnuje ve srovnání s úzkým ekonomickým růstem více než ekonomickou sféru. Mimoekonomická sféra, včetně mimoekonomických faktorů a podmínek však ovlivňuje vývoj významně. Proto je nutné věnovat bedlivou pozornost i nejširší ze soustavy dynamických kategorií, tj. **rozvoji**. Rozvoj v tomto pojetí zahrnuje ekonomický rozvoj a změny mimoekonomické sféry včetně institucí. I mimo-ekonomické faktory a podmínky mají závažné ekonomické a sociální implikace.

Často neuspokojivý ekonomický růst i zklamání nad růstovými výsledky vyvolávají opětovný zájem o kategorie ekonomického růstu a ekonomického rozvoje a jejich vzájemný vztah, diskutovaný v ekonomické teorii. Objektem kritiky se stává ekonomický růst, jehož preference v rozvojových strategiích, hospodářské politice i plánech nevede zpravidla k žádoucím výsledkům, zejména v sociálně ekonomické sféře. Dokonce se objevují teze, že ekonomický růst nevedl v takových případech k ekonomickému rozvoji, čili že došlo k ekonomickému růstu bez ekonomického rozvoje. Tyto teze podporují představu, podle níž je ekonomický rozvoj jevem v podstatě pozitivním, kdežto ekonomický růst sám o sobě pozitivní výsledky přinášet nemusí a často nepřináší.

Růstová koncepce zkratkovitě vyjádřená tezí „ekonomický růst řeší vše“ byla a je samozřejmě i nyní považována za chybnou. Aby však nedošlo k jednostranným soudům, je účelné zaujmout k problematice vztahu ekonomického růstu a ekonomického rozvoje jasné stanovisko. Za vhodné stanovisko lze považovat předcházející výklad, zdůrazňující užší pojetí ekonomického růstu, širší pojetí ekonomického rozvoje a nejširší pojetí rozvoje.

Tomuto stanovisku odpovídá i **koncepce udržitelného rozvoje**, která klade důraz nejvíce na ekologické faktory. Lidské činnost má negativní vliv na přírodu - destabilizuje přírodní prostředí a ohrožuje budoucí život. Aby bylo možno ekonomický rozvoj udržet, je nutné dosáhnout současného pokroku v několika navzájem na sebe působících sférách.

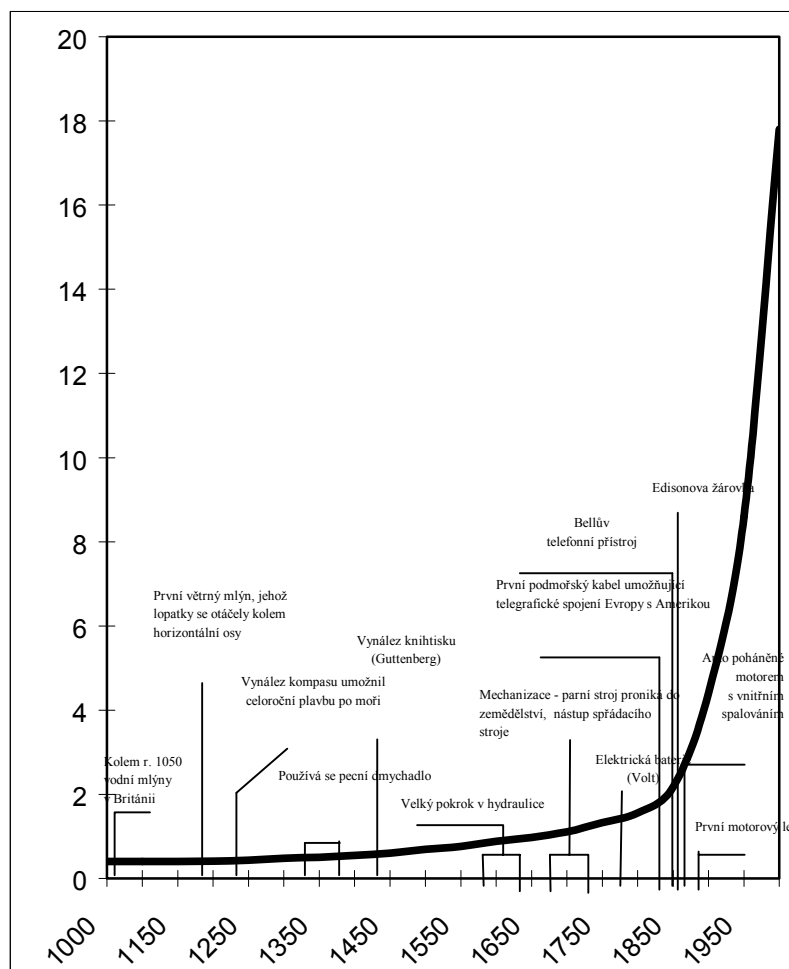
- ☐ ekonomické,
- ☐ lidské,
- ☐ ekologické a
- ☐ technologické.

Metodické východisko - změny

Akcelerující technologické změny bývají obecně považovány za hlavní příčinu ekonomického růstu

Technologické změny lze podle *Freemana* členit do čtyř kategorií. Nejnižší řád reprezentují přírůstkové inovace sestávající z progresivních modifikací produktů a procesů v malém měřítku. Vyšší úrovní odpovídají radikální inovace, které již představují diskontinuitu, jež může drasticky změnit stávající produkty a procesy, avšak jejich obvykle izolovaný výskyt nemá dalekosáhlé důsledky pro ekonomický systém. Výjimku představují jejich shluky vedoucí ke vzniku nových oborů či odvětví průmyslu a služeb (např. syntetické materiály nebo polovodiče). Ještě důležitějším stupněm jsou změny, které nejen ovlivní mnoho částí ekonomiky, ale současně jsou sto generovat zcela nová odvětví. Pro současnou dobu jsou příznačná informační technologie, biotechnologie, materiálové, energetické a kosmické technologie. Čtvrtou a nejvyšší kategorií, skutečně revolučními změnami ve velkém měřítku jsou změny v technoekonomickém paradigmatu, jejichž důsledkem je změna stylu produkce (struktury nákladů a podmínek výroby), distribuce a managementu (organizace) napříč celým systémem. Jedná se o kreativní bouře destrukce, srdce teorie dlouhých vln *J. A. Schumpetera*.

Obr. 1.4 Dlouhodobý technický pokrok a růst GDP (v cenách roku 1992, v USD).

*Pramen: Angus Maddison, Monitoring the World Economy.
Development Centre of OECD.*

Poznatek, že **globální ekonomický vývoj** se odehrává v dlouhých vlnách trvajících zhruba padesát let, se však všeobecně spojuje s prací ruského ekonoma *N. D. Kondratěva* ze dvacátých let dvacátého století, třebaže původní myšlenka od něj nepochází. Byly identifikovány čtyři dokončené K – vlny. Každá vlna, již lze rozčlenit do čtyř fází: prosperita, recese, deprese a zotavení, bývá spojena se zvláště významnými technologickými změnami – hlavními technologickými revolucemi. V případě K1 se jednalo zejména o parní sílu, textilní průmysl (především bavlny) a výrobu železa. V následující vlně K2 dominovala železnice spolu s produkcí železa a oceli. Prosperita vlny K3 bývá nejčastěji spojována s rozvojem energetiky a rozmachem chemického a automobilového průmyslu. Těžiště vlny K4 je nutno v první řadě spatřovat na poli elektroniky, syntetických materiálů a petrochemie. Kolem zvláště významných technologických změn se shlukují další inovace – v produkci, distribuci a organizaci – což se nakonec rozšíří do celé ekonomiky. Taková difúze technologií stimuluje ekonomický růst a zaměstnanost. Technologie samy o sobě nejsou dostatečnou příčinou ekonomického růstu, nutné jsou i příhodné demografické, sociální, průmyslové, finanční a další podmínky. Každá K – vlna má svou specifickou geografii. Technologické vůdcovství v K1 náleželo Británii, Francii a Belgii, ke kterým se v K2 přidružilo Německo a Spojené státy. Tyto dvě země se v následující vlně K3 ocitly na hrotu čelných zemí představovaných ostatními z dřívějších vůdců a dále Švýcarskem a Nizozemskem. V K4 do vedoucí skupiny patřilo Japonsko, Švédsko a další průmyslové země. Dnes se nacházíme na prahu nové fáze vývoje světové ekonomiky, na patě další, páté vlny globálního ekonomického vývoje, nazývané často **nová ekonomika**, tj. zvláště informační technologie, biotechnologie, materiálové, energetické a kosmické technologie.

V historickém vývoji převládl ve světě vždy ekonomický růst nad poklesem či stagnací výroby. Probíhal ovšem velmi nerovnoměrně co do času i teritoriálního rozložení. K podstatnému urychlení a teritoriálnímu rozšíření ekonomického růstu došlo zejména od doby průmyslové revoluce v poslední třetině 18. století. Tento **moderní ekonomický růst** se ve srovnání s minulostí vyznačoval poměrně stálým vzestupem produkce na obyvatele, doprovázeným zvyšováním počtu obyvatel a obvykle i podstatnými strukturálními změnami. Moderní ekonomický růst je procesem dlouhodobým, který nevylučuje dočasné poklesy a tudíž kolísání, avšak celkově jeví jasně vzestupnou tendenci. Rychle se zvyšující počet obyvatel s tímto procesem spojený, je na určitém stupni vystřídán zpomalováním populačního růstu v některých RTE a postupně i dosažením stacionárního stavu. Pod podstatnými strukturálními změnami se míní především přesun těžiště z průmyslu na služby a strukturální změny uvnitř sektoru služeb. Moderní ekonomický růst je podmíněn z historického hlediska nebývalým rozvojem vědy a techniky a jejich technologickou aplikací.

Vývoj světového hospodářství

Charakteristika světového hospodářství se vztahuje k poválečné etapě jeho vývoje. V jejím rámci lze rozlišit tři fáze:

- ❑ první fáze, následující po období obnovy (od konce války do přelomu 40. a 50. let), kdy se zároveň zformovaly centrálně plánované ekonomiky (CPE) a začal se rozkládat klasický kolonialismus, zahrnuje 50. a 60. léta. Lze ji charakterizovat jako relativní prosperitu,
- ❑ druhou etapou je kritické období 70. a 80. let,
- ❑ 90. léta včetně současnosti představují fázi třetí.

■ **1.fáze.** V poválečném období došlo ke značnému **urychlení ekonomického růstu**, které vyvrcholilo v 60. letech. Vysoká tempa ekonomického růstu byla příznačná pro všechny hlavní skupiny zemí.

Rychlý ekonomický růst byl ve všech skupinách zemí provázen **progresivními změnami odvětvové struktury**. V RTE nabýval na významu sektor služeb, kdežto v RZ a CPE průmysl. Tento vzestup však byl provázen řadou nedostatků včetně přílišného důrazu kladeného na těžký průmysl. Zvláště mezi RZ byly značné rozdíly v tempech ekonomického růstu celkem i v přepočtu na obyvatele, způsobené jak rozdílnou dynamikou produkce zboží a služeb tak odlišnostmi populačního vývoje.

Na změny ekonomického růstu ve světě i v hlavních skupinách zemí působily v poválečném vývoji různé podmínky a faktory. V důsledku vzniku CPE a rozkladu klasického kolonialismu koncem 40. a v průběhu 60. let vykryštovala **tři hlavní centra** (USA, ES, Japonsko); jev bývá vysvětlován hlavně tím, že se jim podařilo nalézt a rozvinout takové formy ekonomických vztahů, které umožňovaly mohutný vědeckotechnický rozvoj i vzestup životní úrovně ve vlastních zemích a vzájemně výhodnou mezinárodně ekonomickou spolupráci. Za hlavní faktory jejich dynamického růstu lze v tomto období považovat správnou hospodářskou politiku, mezinárodní ekonomickou integraci včetně přidružení RZ a expanzi transnacionálních korporací.

I v RZ převažovaly po osvobození poměrně příznivé podmínky pro rychlejší růst. Zvýšená hospodářská úloha státu, včetně pokusů o rozvojové plánování a vzestup státního sektoru, podporovala industrializační úsilí, jež posilovalo ekonomický růst a postupné zavádění progresivních strukturálních změn. Prosperita RTE vytvářela celkově stoupající, i když kolísající poptávku po tradičním i moderním vývozu z RZ. Navíc začaly RZ využívat přímých i nepřímých výhod pramenících z počínající ekonomické spolupráce s CPE.

Většina evropských CPE tehdy ještě tolik netrpěla limity extenzivního ekonomického růstu a byrokratickocentralistického systému řízení. I tak se však v některých zemích vyskytly pokusy o nápravu nedostatků v podobě ekonomických reforem založených na myšlence spojení „plánu a trhu“. Tyto pokusy však nevedly k úspěchu. Buď byla jejich realizace politicky přerušena a nebo bylo jejich plnění neúspěšné.

■ **2. fáze.** V 70. letech se však ve světovém hospodářství objevily závažné, do té doby neznámé poruchy. Za nejvýznamnější lze pokládat tzv. **strukturální krize**: energetickou (zejména její rozhodující součást – krizi ropnou), surovinovou a potravinovou. Objevily se i nové jevy jako **stagflace** a **slumpflace** (kombinace stagnace a inflace a kombinace poklesu a inflace), provázené negativními důsledky jak v RTE tak v RZ.

Potravinová krize byla vyvolána v roce 1972 dvěma hlavními faktory: tzv. stoletou neúrodou, která postihla především jižní a jihovýchodní Asii, Subsaharskou Afriku a hospodářskopolitickými opatřeními předních RTE (USA), které omezovaly osevní plochy v době poklesu světové zemědělské produkce. Akutní nedostatek potravin a enormní vzestup jejich cen byl během dvou let zastaven. Potravinový problém rozvojového světa však vyřešen nebyl a objevoval se znovu za ještě dramatičtějších okolností v 80. letech a v 90. letech a bude zřejmě palčivým problémem i v letech následujících.

Surovinová krize vznikla v téže době jako krize potravinová. Dočasný nedostatek a cenový růst surovin byl podmíněn hlavně souběhem průmyslového cyklu ve fázi konjunktury ve třech centrech světového tržního hospodářství (USA, Záp. Evropa a Japonsko). Krize byla zastavena v roce 1974, kdy nastal pokles cen surovin. Předpovědi o absolutním nedostatku surovin z té doby se ukázaly liché. Prospěch z krize měly zejména surovinově orientované RZ a dále mnohé RTE, jež se podílely a dodnes podílejí na většině

těžby i obchodu surovinami. Ostatní země, které suroviny převážně dovážely, na vývoj surovinové krize doplácely.

Ropná krize vznikla v roce 1973. Třebaže její vznik byl motivován politicky (boj arabských zemí proti Izraeli a použití ropně zbraně i proti jeho spojencům), její základ byl ekonomický: země OPEC se podílely na většině výroby a vývozu ropy v rámci světa. Omezováním výroby realizovaly svůj monopol ve zvýšené ceně, která stoupla z 2,5 USD za barel v roce 1973 na 11,65 USD roku 1974 („první ropný šok“) a v letech 1979-81 až na 36 USD („druhý ropný šok“). V průběhu 80. let došlo k pozvolnému cenovému poklesu, vystřídanému pádem až na 14 USD i méně roku 1986. Od té doby se cena ropy pohybovala mezi 15 – 18 USD, až do roku 1990, kdy vlivem irácké agrese překročila dočasně i 40 USD. V 90. letech klesla cena ropy krátce až pod 10 USD, aby se na přelomu století dostala až nad 30 USD za barel a dále na úrovně kolísajících kolem 25 USD.

Akce OPEC z roku 1973 znamenala první dílčí a dočasné prolomení mezinárodní dělby práce ze strany ropných RZ, jejichž příjmy z vývozu ropy se zvýšily ze 100 mld USD v roce 1974 na 260 mld USD v roce 1980. Zkušenost zemí OPEC povzbudila ostatní RZ v úsilí o zavedení tzv. **nového mezinárodního ekonomického** řádu s cílem překonání jejich závislého postavení na RTE. Ropná krize zesílila inflaci a později vedla i k posílení deflačních účinků, které urychlily příchod hospodářské krize. Země dovážející ropu, RZ i RTE, musely platit zvýšenou cenu ropy zemím OPEC a ostatním vývozcům ropy včetně SSSR. RTE však dokázaly vydělat na tzv. **recirkulaci petrodolarů**, které země OPEC ukládaly v západních bankách. Rovněž se dokázaly pružně přizpůsobit změněným podmínkám a přijaly řadu opatření vedoucích k úsporám spotřeby ropy a růstu její produkce. Mnohé země OPEC naopak přecenily své možnosti a když příjmy z vývozu ropy poklesly v polovině 80. let pod 100 mld USD, upadly do zadlužení.

Strukturální krize a ostatní poruchy ovlivnily v 70. letech záporněji tempo ekonomického růstu v RTE než v RZ. Kromě ropy vyvážejících RZ zaregistrovaly růstový úspěch pouze nově industrializované země (NIZ), z nichž se ovšem některé silně zadlužily. Většina RZ však utrpěla v důsledku rozporného vývoje 70. let nemalé ztráty, které se projevíly ve znatelném růstovém zpomalení jako celku. Ještě znatelnější růstové zpomalení a klesající efektivnost zaznamenaly CPE.

Období 80. let je charakteristické řadou nepříznivých podmínek, které nemohly nevyústit v další pokračování sestupného růstového trendu. Nejdelší a nejhlubší hospodářská krize od 30. let sice vznikla na Západě, ale její příchod byl urychlen již zmíněným „druhým ropným šokem“. Zasáhla většinu RTE a RZ i CPE. Avšak zatímco se RTE z krize poměrně brzo dostaly hlavně díky rychlému vědeckotechnickému pokroku a ještě rychlejší technologické aplikaci jeho poznatků ve výrobě, RZ teprve v posledních letech prokázaly schopnost jistého urychlení. Hlavní příčiny jejich dlouhotrvající krize a nepřesvědčivého oživení bývají hledány v rostoucím mezinárodním zadlužení, které jim ubírá zdroje pro financování ekonomického růstu. Jiná významná příčina je spatřována v nepříznivém vývoji trhu komodit včetně tzv. ropného antišoku z roku 1986. Tento vývoj omezoval vývozní příjmy velké skupiny hlavních vývozců ropy a nutil je k redukci rozvojových programů. Značná část RZ trpěla kombinovanými důsledky obou hlavních příčin. CPE upadly ve druhé polovině 80. let do jiné, svým charakterem odlišné krize. Nešlo o krizi cyklickou, ale o krizi, v níž se snoubily politické i ekonomické aspekty. Hlavní příčinou slábnoucí ekonomické výkonnosti CPE předcházející hlubokou krizi lze formulovat jako zostřující se rozpor mezi nutností rozvoje moderních výrobních faktorů, zejména nových technologií a vysoce kvalifikované pracovní síly schopné je vytvořit a efektivně využívat na straně jedné, a nemožností dosáhnout tohoto cíle v podmínkách dosavadních ekonomických vztahů včetně byrokratickecentralistického

plánování a řízení odpovídající zastaralému typu politického uspořádání totalitní společnosti na straně druhé.

Jakkoli jsou podmínky a faktory podílející se na zpomalujícím se ekonomickém růstu poučné, poučné jsou i podmínky a faktory působící na překvapivě dlouhou růstovou prosperitou skupiny RTE (od roku 1983): technologický pokrok, strukturální změny, faktory agregátní poptávky (vládní spotřeba a soukromá spotřeba), změny mezinárodního obchodu a pohybu kapitálu v závislosti na změnách kursů hlavních měn, hospodářskopolitické reformy („*supply side*“ reforms), liberalizace kapitálových trhů, nižší míra inflace a jiné důsledky monetární politiky, a cenový pokles komodit na světovém trhu.

Uvedené faktory a elementy byly sice většinou navzájem propojené, ale nikdy nepůsobily najednou. Oslabení některých však bylo nahrazeno zesílením jiných. Např. v důsledku změn v kursech hlavních měn vystřídal Japonsko v druhé polovině 80.let Spojené státy v úloze „motoru růstu“ na základě domácí poptávky a růstu investiční aktivity v zahraničí.

Ve druhé polovině 80.let nastalo ve světovém hospodářství určité urychlení ekonomického růstu. Tato dynamika však byla výslednicí zlepšení růstových výsledků RTE a některých regionů RZ (Asie), na druhé straně zachytila trvalý zpomalení a rozkolísanost tempa jiných rozvojových regionů (Afrika a Latinská Amerika), a konečně i bezprecedentní absolutní pokles bývalých evropských CPE, nynějších transformujících se ekonomik v souvislosti s politickými změnami koncem 80.let.

■ **Třetí fáze.** Na začátku 90.let však nastala radikální změna. Poprvé v poválečné historii došlo ke **světové recesi** – roku 1991 byla zaznamenána nižší výroba zboží a služeb než v roce 1990. Za hlavní faktory tohoto poklesu jsou považovány především problémy, s nimiž se střetávaly RTE (včetně důsledků krize v Perském zálivu), které způsobily značné zpomalení tempa některých z těchto zemí, např. Japonska, a nebo přímo pokles jako v USA, Kanadě a Spojeném Království. Další a bezprostředně jednoznačnější krizový efekt vykazoval přechod zemí Střední a Východní Evropy od centrálně plánovaných k tržním ekonomikám. Tento přechod je v souladu s převládajícím typem ekonomických reforem a nutně spjat s několikaletým poklesem produkce.

Ačkoli RTE i RZ procházely v průběhu 80.let závažnými změnami, daleko významnější změny zaznamenaly ve svém vývoji zvláště evropské CPE. Narazily totiž na překážky, které kladly v potaz samotnou podstatu panujícího společenského zřízení. Východisko bylo nalezeno v bezprecedentní **přeměně centrálních ekonomik střední a východní Evropy v ekonomiky tržní**. Na ekonomickém poli zvítězil přechod k tržní ekonomice nad alternativou reformy ekonomiky zaměřenou na vztah plánu a trhu. Tyto změny znamenají nejen kvalitativně odlišný typ, i rozpad socialismu ve světovém měřítku. S tímto rozpadem dochází navíc k metamorfóze celého poválečného systému světového hospodářství: systém založený na dvou odlišných soustavách má jednoznačný trend změny v systém jednotný – **světové tržní hospodářství**.

Nová ekonomika

Právě v USA se stále více v 90.letech prosazuje nová ekonomika, která dosud vládla samými superlativy: nebylo inflace, která by stála za řeč, akcie se držely celou dobu vysoko a po dobu posledních čtyř let si udržovaly růst vyšší než čtyři procenta, byla zde plná zaměstnanost a rozpočtové přebytky.

Nyní je vše jinak. Na trzích zboží i pracovní síly se zjevují problémy. Přežije nová ekonomika tuto krizi? Odpověď je jasná: přežije a rozšíří se po celém světě a nakonec se stane všeprostupujícím fenoménem, jakým se například stal ve třicátých letech sociální stát a silná vláda. Bude formovat naše hospodářství a stejně tak i naše životy po celá desetiletí.

Nová ekonomika disponuje pěti vzájemně interagujícími hnacími motory: technologií a konkurenceschopností na jedné straně a novou ekonomickou kulturou ve sféře vlády, domácností i podnikání:

Technologie je tou nejnápadnější částí: telekomunikační revoluce je doslova všeprostupující a šíří se mnohem rychleji, než se dařilo telegrafu nebo telefonu ve své době. Existuje i jiná informační revoluce, jež vězí ve schopnosti vytvářet softwarové programy, které dramaticky restrukturalizují prvotní úkoly zadání, ať jde o účetnictví, prodej vstupenek, financování projektu, nákupy a nakonec i zábavu. Tato část revoluce však není u konce, jsme právě na začátku. Exploze kapacity počítačů brzy přinese nevídané možnosti, jež jsou ještě nyní mimo představu kohokoliv z nás.

Vysoká konkurenceschopnost se stává zákonem, a to i v těch zemích, kde se jí bojí (Německo, Francie, Japonsko) i jinde. Hybnými silami konkurence jsou pochopitelně zákonitosti světového obchodu, který se stává díky moderním technologiím a omezování sociálního státu mnohem efektivnějším. Akcionáři trvají na tom, aby dostali, co jim patří. Spekulativní kapitál je komukoliv k dispozici, a to v míře zcela neomezené. Ke zrušení chráněných trhů je tak jen malý krůček. Nová ekonomika sice znamená bezohlednou cestu vpřed, ale každý, kdo je minimálně v pozici kupce, je králem.

Třetím hnacím motorem je **nová ekonomická kultura**. Centrální banky i ministerstva financí se již poučily, že stabilní ceny a zdravé rozpočty zcela mimořádně přispívají k celkové prosperitě. Důležité rovněž je, že jednotliví aktéři i celé podniky obdrželi zcela základní poselství ze světa, kde je vše možné:

Nespoléhejte na vládu, máte-li problém, vyřešte si jej sami!

Tab. 1. Diferenciace ročního růstu GNP na obyvatele a rok.

Počet zemí podle ročního růstu GNP na obyvatele v letech 1980 – 2000	
Růst přes čtyři procenta	20
Růst tři až čtyři procenta	13
Růst nula až tři procenta	79
Dlouhodobý pokles	59

Pramen: World Economic and Social Survey. New York: UN, 2001

Tyto přístupy od základu změnily mechanismus, kterým svět tak dlouho fungoval: střední management, bašta tradice, byl téměř zlikvidován, a jako v každé revoluci, protagonisti statu quo byli vyhnáni. Mladí lidé chtějí pracovat v nově se rozvíjejících společnostech.

Josef Schumpeter (rodák z Třeště u Jihlavy, neúspěšný rakouský ministr financí z přelomu století, kterému bylo pouhých 21 let, záhy zkrachovalý bankéř a nakonec veliký harvardský ekonom) nazval tento proces „kreativní destrukcí“. Ve svých úvahách počítal s obchodem jako s měnícími se pravidly hry či důležitými inovacemi, jež budou mít na trhy šokující vlivy,

jejichž výsledkem je to, že se ceny, hráči i pravidla hry mění v celé ekonomice. V tomto procesu, kdy se staré a unavené společnosti likvidují, dochází k velikému přeskupování a míšení, jež velice zvyšuje produktivitu.

Není lepšího příkladu **Schumpeterovy kreativní destrukce** než to, co se stalo během minulého desetiletí v Americe. Ale to už není příběh o USA. Kreativní destrukce zasáhla nyní téměř celý svět. Skeptici sice dále argumentují, že konkurenceschopnost a technologie způsobují spoušť a ničí harmonii ve společnosti; že vytvářejí nerovnosti a likvidují střední třídu. Pravda je, že nová ekonomika je tvrdá k tomu, kdo žije na náklady plátců daní a akcionářů. Ale taky je pravda, že energickým lidem, kteří byli dlouho mimo, dává velké šance. Zajímavé je, že v USA to znamenalo plnou zaměstnanost a zlepšení hospodářského statutu těch nejhudších. Lidé často mění svá zaměstnání, a musí se učit. Ale kdo by se chtěl vrátit? Nejsou to ani rodiče, kteří vidí velké možnosti, jež jsou před jejich dětmi; a nejsou to ani děti, jež právě získali dostatek času, aby své životy mohly skutečně prožít. To je také kreativní destrukce.

Závěr

Nová ekonomika dospívá. Nenabízí sice rychlou cestu ke zbohatnutí, nenásobí míry ekonomického růstu, a taky se neaplikuje nijak jednoduše. Nová ekonomika znamená těžkou práci, její zázraky jsou omezené, ale opravdu skutečné. Na mnoha místech dokázala převrátit doslova svět vzhůru nohama: Finsko se stalo centrem vyspělých technologií, Německo poněkud zaostává, protože změny jsou často v této zemi zneváženy, a japonské propadající se hospodářství bylo zachráněno pouze jeho obrovským technologickým potenciálem. Centrální banky a ministerstva financí již nemohou dále vytvářet falešné pocity prosperity.

Globalizace, průvodní jev nové ekonomiky, na počátku nového století je ovšem dvousečnou zbraní: silným tahounem hospodářského růstu, rozvoje nových technologií a růstu životní úrovně v zemích bohatých i chudých, ale je i kontroverzním procesem, který poškozují národní suverenitu, nahlodává místní kulturu a tradice a hrozí hospodářskou a sociální nestabilitou. Klíčovou otázkou 21. století tedy je, zda budou státy schopny udržet tento proces pod kontrolou, nebo se stanou jeho obětí.

Hospodářské dějiny jsou z větší části příběhem expandujícího trhu: od farmy k městu, od kraje ke státu, od jednoho státu ke druhému. Ve dvacátém století zpomalily rozvoj trhů dvě světové války a hospodářská recese. Nové technologie a politické tlaky po skončení druhé světové války tento rozvoj urychlily. Studená válka pak od čtyřicátých do osmdesátých let přinutila Spojené státy použít liberalizaci obchodu a hospodářský růst jako nástroj v boji proti komunismu. Úspěch hlavních jednání o obchodu snížil průměrná cla ze čtyřiceti procent v roce 1946 na čtyři procenta v roce 1995.

Po dvou světových válkách vnímala Evropa hospodářské sjednocení jako hráz proti nacionalismu. Technologie doplnila politiku. I před vznikem Internetu klesající ceny za komunikaci a dopravu - od tryskových letadel po lepší podmořské kabely a satelity - pomáhaly globálnímu obchodu. Na konci 90. let (po odečtení inflace) byl světový vývoz téměř desetkrát vyšší než o čtyřicet let dříve.

Globalizace tento proces rozvíjí, ale přinejmenším v jednom důležitém aspektu jej opouští. Až do nedávné minulosti byly státy vnímány jako samostatné hospodářské jednotky propojené převážně obchodem. Toto však nyní přestává platit. **Podniky a finanční trhy ve své**

produkci, marketingu a investičních rozhodnutích stále více překonávají národní hranice.

Literatura:

Drucker, P.F. (1993): Postkapitalistická společnost. Praha, Management Press

Kofmann, E. (1996): Globalisation: Theory and Practice. London, Pinter

Minc, A. (1993): Le Nouveau Moyen Age. Paris, Gallimard

Voříšek, J. (1997): Strategické řízení informačního systému a systémová integrace. Praha, management Press

Adresa autora:

Doc. Ing. Vladimír Jeníček, CSc.

Česká zemědělská univerzita, ITSZ, Kamýcká, 165 21 Praha 6 – Suchbát